

ANNO DOMINI 1940

DET år, som nu gått till ända, har icke haft sin like i något av de fyra senaste europeiska släktledens minne. Väl fick man 1917—1918 uppleva, att sekelgamla stormakter störtade samman som korthus. Men det skedde då såsom en naturlig avslutning på det långa sorgespelet efter flere års fruktansvärd kamp och i sista stadiet av andlig och kroppslig utmattning. När vi 1940 först sågo tre av Europas högst kultiverade småstater sopas bort från kartan under loppet av några få veckor — ett par av dem efter mer än ett århundrades obruten fred — och sedan den makt, som med sina stora och sina svaga sidor mer än någon annan satt sin prägel på Europas öden i nyare tid, störtas i gruset på en månad — då skedde denna oerhörda omvälvning alldeles plötsligt, som följd av de första egentliga operationerna i Västeuropa under det nya världskriget. Den förlamande verkan av dessa händelser blev så mycket större på grund av deras plötsliga och för de flesta alldeles oväntade karaktär. Endast Austerlitz och Jena erbjuda en historisk parallell.

Vid årsskiftet 1939—1940 stod världen helt under intrycket av det ryska överfallet på Finland och av de svåra motgångar, som vid jultiden börjat drabba angriparen. Stormaktskriget i väster hade ej börjat på allvar, utan efter Polens undergång rådde i stort sett vapenlugn och spänd politisk väntan. De båda fientliga lägren syntes oangripliga bakom förskansningarna utefter den tysk-franska gränsen. Den aktuella frågeställningen tycktes vara, hur den part, som av den stora allmänheten ute i världen uppfattades som den starkare, d. v. s. de båda förbundna västmakterna, skulle kunna komma åt sin motståndare, då blockaden på grund av Rysslands hållning ej längre kunde väntas öva någon snar verkan. Ett tyskt genombrottsförsök över Holland och Belgien hade visserligen syntts vara nära förestående i november men sedan uteblivit. Intresset gällde nu i stället, om västmakterna över Finland och Turkiet skulle kunna rikta en stöt mot de båda stora fastlandsdiktaturerna och därigenom bereda storkriget den valplats, som det tycktes sakna.

Tysklands diplomatiska ställning föreföll trots triumfen över Polen ganska besvärlig. Pakten med Stalin hade försvårat dess förbindelser med dess tidigare vänner och Rysslands uppenbara fiender — Italien, Spanien och Japan. I det ryska överfallet på Finland följde de nämnda tre staterna den angripne med sina livligaste sympatier, medan den tyska regeringen i strid med sitt eget folks känslor var nödgad att stödja Ryssland med minst sagt välvillig neutralitet. Situationen var föga tilltalande för Berlinregeringen. Det låg uppenbarligen i dess intresse att så snart som möjligt få till stånd en fred mellan Ryssland och Finland. En fortsättning på deras kamp skulle utgöra en växande belastning på den tyska inre opinionen och på Tysklands förbindelser med de övriga antikominternmakterna, minska respekten för Ryssland som Tredje Rikets politiska och militära medspelare samt erbjuda Västmakterna tillfällen till för Tyskland störande ingrepp. För att fylla sitt syfte borde den av Tyskland eftersträfvade ryskfinska uppgörelsen rädda å ena sidan Rysslands prestige som stormakt, å den andra om möjligt det av tyska folket och armén högt skattade Finlands självständighet.

Det gällde sålunda för Berlinregeringen att genom påtryckningar hindra Sverige och Norge att själva giva Finland effektiv militär hjälp eller att tillåta en västmaktsarmés genommarsch, om en sådan skulle allvarligt bringas på tal. Det gällde vidare att förmå ryssarna att avstå från de krav på den finska statens fullständiga nedskrotning, som funnit uttryck i Kuusinenregeringens högtidliga installation i Terijoki och i alliansfördraget med denna imaginära myndighet. Och det gällde att så fort som möjligt övertyga finnarna om att en eftergiftsfred trots de stora framgångarna vore bättre än ett fortsatt krig. Alla uppgifterna löstes till belåtenhet.

Att fälla ett slutgiltigt omdöme om den svenska officiella politiken under det finska kriget är icke för närvarande möjligt, och blir det icke, förrän ett mycket omfattande aktmaterial med envoyén Richerts depescher från Berlin som sin måhända viktigaste beståndsdel blir tillgängligt för forskningen. Vissa fakta torde dock redan nu vara tämligen säkra. Så hava Englands prestationer under fälttåget i Norge med fullständig klarhet givit vid handen, att Västmakternas hjälpanbud i februari och mars måste hava varit skäligen blottade på militära realiteter och att deras accepterande följaktligen ganska säkert skulle hava kastat Sverige och Norge i krig med både Tyskland och Ryssland utan att

bereda Finland någon hjälp av värde. De nordiska regeringarnas på sin tid — och då begripligt nog — hårt klandrade beslut att avslå dessa engelska och franska krav var därför med visshet väl grundat ur både svensk, norsk och finländsk synpunkt.

Det synes även säkert, att det beundransvärda försvar, som räddade Finlands frihet, icke skulle hava varit möjligt utan det mycket omfattande finansiella och industriella stöd, som Finland fick från Sverige. Men allt, som hittills framkommit, synes också giva vid handen, att ett stöd i denna omfattning icke skulle hava kommit till stånd, om statsministern och hans närmaste meningsfränder icke steg för steg pressats fram till handling av den mäktiga, i vår senare historia enastående folkrörelse, som från slutet av december började växa fram över hela Sverige trots tydligt ogillande i vissa ledande kretsar. Denna rörelsens historiska betydelse torde därför stå fast. Vad som däremot i brist på det förut nämnda aktmaterialet undandrager sig bedömande, är om och i vad mån en ännu effektivare hjälp och följaktligen en bättre fred skulle hava varit möjlig inom den av den svenska statsledningen med rätta uppdragna gränslinjen, Sveriges bevarade neutralitet i stormaktskriget.

Vad västmakternas insats i det rysk-finska kriget beträffar, synes deras uppriktiga önskan att hjälpa den angripna parten knappast kunna betvivlas. Den hjälp i krigsmaterial, som Finland mottog från dem, var också mycket omfattande, ehuru den franska hjälpen torde hava varit kvalitativt mindre värdefull. Däremot ville eller kunde de båda stormakterna icke giva den enda form av hjälp, som verkligen skulle hava haft utsikt att bliva effektiv i längden — ett angrepp på Sydryssland över Turkiet. Ur deras egen synpunkt var detta också högst begripligt. Den ganska omfattande hjälp i manskaper över Narvik-Boden-Haparanda, som så småningom erbjöds, var däremot, som redan antytts, troligen av ganska tvivelaktigt slag. Önskan att draga in Sverige och Norge i kriget mot Tyskland och att göra slut på malmleveranserna söderut torde i detta sammanhang hava varit den egentliga drivkraften i London och Paris.

I mitten av februari började krigslyckan på Karelska näset slutgiltigt gynna ryssarna. Deras anfall understöddes nu av både luftstridskrafter och artillerield av helt annan kvalitet än tillföre. Denna omständighet har av många bedömare, ovisst med vilken rätt, ansetts tyda på att de nu fått hjälp av experter från annat håll. Om skötseln av de fredsunderhandlingar, som vid

denna tid upptogos med Sverige som mellanhand, är det ännu omöjligt att avgiva ett omdöme. Visst är blott, att då freden under-tecknades den 13 mars, var den fruktansvärt hård, särskilt vid jämförelse med de krav, vilkas avvisande framkallat kriget, och med krigsrörelsernas för Finland så utomordentligt ärofulla förlopp. Karelen, Hangö och Sallaområdet gingo förlorade — en av Finlands värdefullaste och högst älskade provinser och två strategiska positioner, vilkas övergång i en stormakts händer innebar ett svårt hot ej blott mot Finland utan även mot Sverige. Detta hot accentuerades av förpliktelsen att sammanknyta den finska Kemijärvibanan med Murmanjärnvägen.

Finlands slutliga nederlag innebar en diplomatisk framgång för Tyskland, trots att det formellt hållits utanför fredsförhandlingarna, och en svår prestigeförlust för Västmakterna, som till slut så öppet tagit parti mot Ryssland. Motgången fick inre återverkningar. I Paris störtades Daladier, om vars otillräcklighet för den starke mannens roll man vunnit allt större klarhet. Hans efterträdare blev Paul Reynaud, den tvivelsutan mest betydande av de franska parlamentarikerna. Hans övertagande av makten ett år eller kanske bara ett halvår tidigare skulle måhända hava fått världshistorisk betydelse. Som det nu var, tillträdde han ett konkursbo och med knappa två månaders frist. Därtill kom, att partisinnet och den bristande inre sammanhållningen nu öppet framträdde i deputeradekammaren och att Reynaud synes hava haft mindre lycklig hand vid uppgörandet av sin ministerlista. Det förtroendevotum, hans kabinetts erhö, var det knappast tänkbara — en enda röst. Och i den nya regeringen kvarstod Daladier av partipolitiska skäl som krigsminister, trots att han och konseljpresidenten voro klara fiender.

Reynauds maktövertagande och bevarandet av hans ställning som regeringschef hängde på att han hölls för en handlingens man. Det gällde att uppehålla detta anseende, och Reynaud synes hava varit den främste pådrivaren av kraftåtgärder mot malmskeppningen till Tyskland över Narvik. Kravet på befriande handling segrade. Den 8 april meddelades, att de allierades flotta utlagt tre minfält på neutralt vatten längs norska kusten. Fälten voro så placerade, att kustfarten måste tvingas ut i armarna på överlägsna allierade sjöstyrkor. Härmed sattes lavinen i rullning.

Den tillkännagivna minläggningen var otvivelaktigt en mycket grov neutralitetskränkning, ehuru naturligtvis icke jämförlig med en verklig invasion. Den gav tyska regeringen en plausibel före-

vändning för en aktion, som måste hava varit både förberedd och igångsatt tidigare, än man fick kännedom om de allierades företag. Detta framgår ovedersägligt av att ett tyskt trupptransportfartyg sänktes utanför Norges sydkust redan den 8 april och att tyska trupper landstego i så fjärran belägna hamnar som Narvik och Trondheim redan på morgonen den 9. Dessa expeditioner måste hava utsänts långt tidigare. Man har i Berlin hävdad, att en engelsk styrka redan var på väg mot Norge och blott i sista ögonblicket förekom av den tyska. De dokument, som framlagts för att styrka detta, visa emellertid endast, att engelska stridskrafter höllo på att göras redo för en dylik expedition. Däremot klargöra de icke de förutsättningar, under vilka företaget skulle igångsättas. Att det icke satts i verket före det tyska, synes ganska tydligt framgå av det följande händelseförloppet, då det dröjde åtskilliga dagar, innan engelska trupper landstego i Norge.

En högst egendomlig omständighet är, att de med så stora åthävor utlagda minorna gjorde så ringa effekt gentemot de tyska sjöstyrkor, som de följande dagarna opererade längs Norges västkust, och att de icke skyddades mot fientliga svepningsförsök av starka engelska flottavdelningar. I alla händelser synas de tyska operationerna den 8 och 9 april hava rönt mycket ringa hinder från *Home fleet's* sida.

Den 9 april tidigt på morgonen ryckte tyska trupper över Danmarks sydgräns, samtidigt som en annan styrka landsteg i Köpenhamn. Den danska regeringen försökte intet motstånd utan fann sig under protest i ockupationen. Från tysk sida avgavs en högtidlig försäkran, att Danmarks frihet vid krigets slut till fullo skulle återställas. Endast framtiden kan utvisa, om regeringen Stauning-Munch handlade klokt i den svåra stunden och om det tyska löftet kommer att infrias, såvida detta då beror på Berlinregeringens eget fria skön. De senaste händelserna i Danmark och flere tyska pressuttalanden giva skäl till oro.

Den norska regeringen valde en annan väg, då tyska styrkor på morgonen den 9 inträngde i Oslo, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim och Narvik. Väpnat motstånd restes på åtskilliga håll från första början. De underhandlingar, som inleddes mellan angriparen och den till Hamar flyktade konung Håkon, avbrötos, sedan det visat sig, att Hitler själv som oeftergivligt villkor ställde, att regeringsmakten skulle anförtros åt major Quisling, en man, som saknade aktning och förtroende hos sina egna landsmän. Ett formligt krig, där Norge officiellt anhöll om Västmakternas

stöd, blev följden. För den, som anser ett folks självständighet vara ett oförytterligt värde, måste konung Håkons och stortingets beslut vara höjt över all diskussion. Men tyvärr skulle nu följden på ett fruktansvärt sätt visa sig av den exempellösa vanvård, vari det norska försvaret lämnats av herrar Nygaardsvolds, Kohts och Mowinckels maktägande vänsterpartier.

London och Paris lovade omedelbart att komma den norska regeringen till hjälp med alla sina krafter. På högtstående engelskt och franskt håll försäkrades, att Hitler nu begått den avgörande oförsiktighet, som skulle vålla hans fall. Uppvaknandet blev fruktansvärt. Den engelska flottan fick, ovisst av vilka skäl men troligen av fruktan för flyg och ubåtar, icke företaga de enda operationer, som skulle hava kunnat bli avgörande — att forcera Skagerackspärren eller inloppet till Trondheimsfjorden. De improviserade landstigningar, som försöktes med till stor del undermåliga och illa rustade trupper, misslyckades. Sydnorge och Tröndelagen måste utrymmas vid majs början, och den med vida större skicklighet ledda operationen mot Narvik måste av hänsyn till läget på annat håll en månad senare uppgivas, fastän dess slutliga triumf syntes säker. Hela Norge föll i segrarens händer, och konungen måste med den lagliga regeringen gå i landsflykt.

Krigshistorien torde visa få exempel på en till synes utsiktslös operation, företagen mot all skenbar sannolikhet men förberedd och genomförd med sådan utomordentlig skicklighet och lycka som den tyska mot Norge över det i teorin av den engelska flottan behärskade havet. Hur stora offer, som krävdes av själva över skeppningen, vilken i rätt stor utsträckning stördes av lätta engelska sjöstridskrafter, är ännu okänt. De betydande framgångar, som det norska kustförsvaret nådde på de få platser, där planmässigt motstånd verkligen försöktes, är ett anklagande vittnesbörd om de utomordentliga försvarsmöjligheter, som de norska maktägande genom årtionden försummat.

Det oerhörda fiaskot i Norge väckte en kraftig reaktion i England. De styrandes segervissa försäkringar hade för allmänheten undanskymt de stora svårigheter, varmed företaget måste vara förbundet, sedan man låtit tyskarna bemäktiga sig de stora hamnarna och alla flygplatser i södra och mellersta Norge. Besvikenheten och förbittringen blevo så mycket större och riktade sig mot premiärministern Chamberlain personligen. Det inträffade var också en fruktansvärd illustration till följden av hans politik att envisas att se kriget på så lång sikt, att alla omedelbara kraft-

åtgärder underlätos, medan omsorgen inriktades på att iakttaga blockadens verkningar och förbereda en dådkraftig krigföring år 1944. Den stora uppgörelsen i underhuset lyktade med att kabinettet fick den knappast tänkbara majoritet. Följden var Chamberlains avgång som premiärminister. Hur successionsfrågan skulle hava ordnats under normalare omständigheter, är måhända ovisst. De olycksbud, som samtidigt ingingo, gjorde endast en efterträdare tänkbar — Winston Churchill, den statsman, vars energi och hänsynslöshet stodo över alla tvivel och vars bedömning av situationen och dess rustningskrav ända sedan 1933 nu efter alla överlägsna axelryckningar fått en så slående upprättelse av händelserna själva.

Det bud, som 10 maj nådde London, gällde ett nytt angrepp på neutrala stater. Denna gång var det ej mindre än tre — Holland, Belgien och Luxemburg, de länder, vilkas utomordentligt strikta neutralitet tidigare under vintern av den tyska politikens svenska organ uppställts såsom efterföljansvärda exempel för de skandinaviska länderna. Att avsikten var att över deras områden drabba huvudfienden med det förintande slaget, var tydligt. För Västmakterna återstod blott att jakande besvara konung Leopolds och drottning Vilhelminas begäran om hjälp och låta de disponibla styrkorna på vänstra flygeln rycka in i Belgien. Om denna rörelse var militärt klok under de föreliggande omständigheterna, förefaller högeligen tvivelaktigt, men politiskt var den det enda möjliga. Ånyo skulle det emellertid visa sig, hur litet en improviserad och förut ej i detalj planerad och förberedd samverkan mäktar mot en snabb, handlingskraftig och väl ledd motståndare.

I vad mån man i London och Paris trott sig äga möjligheter att med en framstöt över Breda undsätta den s. k. fästningen Holland, är ovisst. På många håll torde man dock hava gjort sig höga tankar om de holländska vattenspärrarnas effektivitet. Säkert är emellertid, att man räknat med att den belgiska armén skulle kunna bakom Maas och den nyanlagda Albertkanalen uppehålla fienden ungefär på linjen Antwerpen—Liége—Namur så länge, att undsättningsarmén hunne fram. Dessa förhoppningar svekos emellertid helt och hållet. Norr om Liége lyckades tyskarna medelst ett överraskande angrepp, varvid bl. a. segelflyg lär hava kommit till användning, genombryta den belgiska huvudförsvarslinjen. Därmed var större delens av landet öde avgjort. Samtidigt tvangs den holländska huvudarmén på fem dagar att ka-

pitulera. I Hollands nederlag spelade såväl den infödda »femte kolonnen» som i landet bosatta eller kort före krigsutbrottet prämledes eller annorlunda insmugglade tyskar en viktig roll. Tillsammans med från luften i omfattande skala landsatta trupper spredde förvirring i den försvarande arméns rygg och lyckades hålla vägen söderifrån in i fästningen Holland öppen, tills motoriserade kolonner hunnit anlända över det högre belägna området söder om Maas. Enligt somliga uppgifter lära dessutom de berömda vattenspärrarna delvis hava satts ur funktion genom sabotage.

Än viktigare för krigets förlopp blev emellertid en annan stor tysk framgång. De trupper, som framträngt genom Ardennerna, lyckades 12—14 maj genom överraskande angrepp sätta sig i besittning av en del Maasövergångar samt därefter i trakten av Sedan genombryta Maginotlinjens — som det visade sig — alltför svagt utbyggda förlängning. Den franska armé, som försvarade detta frontavsnitt, blev fullständigt krossad. Därigenom uppstod en stor öppning i de franska härlinjerna. Tyskarna lyckades nå fram till Aisne, medan motoriserade kårer togo vägen västerut genom breschen och i den fransk-engelska nordgruppens rygg ockuperade Amiens och Abbeville. Därmed voro de stora allierade styrkor, som befunno sig norr om Somme, helt avskurna från Frankrikes huvuddel.

Det krigsskede, som därmed inträdde, blev det mest dramatiska ditintills. Reynaud skyndade att avlägsna Daladier och Gamelin från krigsledningen och förstärkte sitt kabinett med den gamle marskalk Pétain, hjälten från det förra världskrigets blodiga Verdunslag. Den nye överbefälhavaren, Weygand, Fochs forne stabschef, sökte vid Arras och Péronne sluta breschen bakom de tyska motoriserade styrkorna, men försöket misslyckades efter inledande framgångar. Så följde den 28 maj konung Leopolds kapitulation, en handling, vars bakgrund och förlopp ännu ej äro fullt klarlagda. Därmed syntes den inneslutna nordarméns öde vara avgjort. Emellertid inträffade det oväntade och för krigets vidare gång högst betydelsefulla, att amiral Abrial lyckades försvara det kringrända Dunkerque så länge, ett engelsmännen tack vare en hänsynslös och skicklig insats av flotta och flyg lyckades bortföra ej mindre än 335,000 man. Visserligen var nederlaget både tydligt och stort och visserligen gick hela krigsmaterielen förlorad, men större delen av den brittiska yrkesarmén hade räddats för försvaret av det hotade hemlandet. Därigenom möjliggjordes för England att fortsätta kriget.

I första hand gick angreppet vidare mot Frankrike. Weygands nya Somme-Aisnelinje genombröts på några få dagar, nedre Seine och Marne överskredos, och Paris uppgavs utan strid. Efter segt försvar bröt det franska motståndet i Champagne helt samman, och snabba tyska kolonner lyckades avskära Maginotlinjens försvarare från det övriga Frankrike. Ej heller Loirelinjen visade sig möjlig att hålla, och den franska armén upphörde inom kort att existera såsom ordnat militärt verktyg.

Orsakerna till detta lika snabba som fullständiga sammanbrott för den stat, som enligt mångas mening vid krigets utbrott alljämt var världens starkaste militärmakt, äro många och invecklade, till stor del ännu ej klarlagda. Vissa fakta äro dock säkra. Rent militärt är det sålunda uppenbart, att den oväntat stora numerära underlägsenheten spelade en betydelsefull roll. Vidare hade den franska armén på ett högst olyckligt sätt tolkat det föregående världskrigets erfarenheter. Man hade stannat vid en dogmatisk tro på defensivens överlägsenhet över offensiven och förbisett de förändringar, som flyg och pansarvapen medfört. Typiskt var Maginotkomplexet — tron, att man skulle kunna vinna kriget genom att ligga stilla bakom en gränsbefästningslinje och låta fienden förblöda. Det är emellertid oförklarligt, att man med denna utgångspunkt lämnade den med så oerhörda kostnader uppförda Maginotlinjen oavslutad i Montmédy och gav den belgisk-franska gränsen ett vida svagare skydd.

Till stor del beror debâclet sålunda på rent militära missgrepp — fasthållandet vid en föråldrad taktik och strategi, och detta trots att varningar icke saknats. Så hade t. ex. redan 1934 överste de Gaulle framlagt teorin för det nya kriget och dess verkningar men skjutits åt sidan såsom obekväma. Tydligt är också, att personpolitiken varit olycklig. I stor utsträckning innehades viktiga poster av generaler, som ej längre ägde full fysisk eller andlig spänst eller levde i föråldrade militära föreställningar.

Det är uppenbart, att skulden för dessa militära missförhållanden, som i mycket erinra om Preussen före Jena och Auerstädt, ej minst drabbar de båda män, som framför alla andra övat inflytande på den franska arméns utveckling under mellankrigsperioden — marskalk Pétain och general Weygand. Av den olycklige Gamelin kommer hans andel i ansvaret att utkrävas.

Emellertid äro de militära missförhållandena blott en del av nederlagets orsaker. Den franska krigsindustrin var trots rustningsministern Dautrys energiska men alltför sent igångsatta

uppryckningsförsök hopplöst ur stånd att bemästra situationen. Framför allt hade flygvapnet, för tio år sedan världens bästa, fått fullständigt förfalla och var 1939—1940 en *quantité négligeable*. Den politiska ledningen såväl i fråga om själva krigföringen som i omsorgen om den inre fronten var svag och i vissa avseenden söndrad inom sig själv.

De sist berörda missförhållandena hade sin rot inom Frankrikes politiska system och återgingo egentligen på två orsaker. Den ena och oftast anförda var den olycksaliga Blumska folkfrontregimen 1936—1937, som förstört Frankrikes finanser, lamslagit dess produktionskraft och vållat svår oro och söndring på det politiska och sociala området vid en tidpunkt, då Frankrike mer än någonsin i sin historia tarvade endräkt, disciplin och oavlåtligt arbete. Men den andra och ej mindre viktiga låg i motsatta ändan av det politiska spektrum. Det lider intet tvivel, att mycket stora delar av det franska borgardömet satte sin egen sociala ställning, sina ekonomiska intressen och sin komfort framför fäderneslandets välgång och i sin fruktan för en social omvälvning och sitt blinda hat mot vänsterpartierna sågo den yttre fienden med mindre ovilja än de egna landsmän, som utgjorde den parlamentariska majoriteten. *L'union sacrée* var 1940 ett tomt ord. Bakom den vackra fasaden pågick den inre brödrastriden och arbetade Frankrikes dödgrävare för fullt. Slutscenerna skulle visa, vad åtskilliga episoder redan före kriget låtit skymta, att det i Paris fanns viktiga högermiljöer, där det frodades femtekolonnister av alla schatteringar upp till det rena landsförråderiet.

I mitten av juni var det tydligt, att det europeiska Frankrike var slutgiltigt slaget till marken. Två vägar stodo öppna för den till Bordeaux flyktade regeringen. Den ena var att kapitulera och begära stillestånd på segrarens villkor. Den andra var den, som man tidigare sagt sig skola vid behov välja — att lämna moderlandet med regeringen och de stridskrafter, som kunde frigöras, främst den utmärkta flottan och resterna av flyget, för att föra kampen vidare från Frankrikes starka och välrustade dotterländer i Nordafrika. Det var denna väg, som ej blott Reynaud och Mandel utan också presidenten Lebrun och de båda talmännen ville välja. Men mot dem trädde ej endast defaitisterna av vanlig typ utan även den besegrade arméns ledning med Weygand i spetsen. Och denna riktning kunde täcka sig med en stor auktoritet, Pétain, marskalken, som stod som inkarnationen av det gamla ärorika Frankrike, en personlighet, vars inre halt var höjd över alla tvi-

vel, men till sitt lynne en oförbätterlig pessimist, som på våren 1918 velat kapitulera för stormlöpningen mot kanalhamnarna.

Lavals intriger och Pétains och Weygands auktoritet togo hem spelet. Frankrike kapitulerade och slöt vid midsommartid ett stillestånd, som lämnade halva dess område med hela Atlantkusten i segrarens hand på obestämd tid. Villkoren torde i hårdhet vara oupphugna sedan Napoleons uppgörelse med det slagna Preussen.

På åtskilliga håll var säkerligen minoritetens lust att taga hämnd på politiska motståndare en viktig drivfjäder till detta beslut. Så var naturligtvis icke fallet för Pétain och Weygand. Allt tyder på att de handlade under inflytande av en lägesbedömning, som då var rätt naturlig. Efter det fruktansvärda nederlag, som Frankrike trots alla deras ansträngningar lidit, och den oerhörda uppvisningen under april, maj och juni av tysk kraft och tysk förmåga togo de för givet, att England, vars prestationer ju ditintills visat sig minst sagt medelmåttiga, ej länge skulle kunna hålla stånd ensamt utan antingen godvilligt följa Frankrikes exempel och begära fred eller också efter ett kort motstånd tvingas därtill. Under sådana förhållanden vore ett fortsatt motstånd meningslöst och ägnat att medföra ytterligare onödiga lidanden, medan en kapitulation föreföll vara enda utvägen att rädda åtminstone något ur sammanbrottet. Resonemanget var ganska plausibelt, men det har ej hållit streck i verkligheten. Englands motståndskraft och Italiens svaghet hava visat sig vara helt andra, än Pétain och hans män trodde. Frankrikes moderland står nu inför livsmedelsbrist med sin västra kust som en ganska hårt prövad krigsskådeplats. De olyckor, som man ville undvika medelst kapitulation, hava till stor del blivit en följd därav. Emellertid torde det vara orätt att alltför hårt klandra Pétain och hans rådgivare för en bedömning, som de då delade med de flesta. Svårare att förstå är den självförnedring och låghet, som framträtt i många av den nya regimens åtgärder och uttalanden såsom Riomprocessen, frimurar- och judelagstiftningarna och annat.

Den 10 juni, jämt en vecka, innan det krossade Frankrike hisade den vita fanan, hade Italien kastat sig in i kriget och efter ett trots de årslånga förberedelserna ganska trögt före i portgången lyckats erövra några franska gränsorter, omedelbart innan stilleståndet trädde i kraft. Romregeringens politik var tydlig. I likhet med Pétain trodde den, att kriget stod inför sitt slut, och ville ej låta sin bundsförvant segra ensam utan i tid anmäla sin önskan att dela bytet. Stilleståndet blev emellertid i detta hän-

seende troligen en besvikelse för den italienska allmänheten, ty de områden, som Mussolinis trupper fingo besätta, voro skäligen obetydliga. Om de tilltänkta fredsvillkoren för Frankrike är ingenting annat känt, än att Tyskland kommer att återkräva Elsass-Lothringen, vars införlivning redan verkstälts.

England var alltså ensamt kvar av de allierade i Europa. Dess nya kabinett under Churchills ledning innehöll flere av *the old men of Munich* med den fallne premiärministern i spetsen, ett förhållande, som på många håll utlöste en stark kritik. Men därjämte inträdde på ledande platser flere av de konservativa, som ogillat samförståndspolitiken samt representanter för arbetarpartiet och för Sir Archibald Sinclairs oavhängiga liberaler. Regeringen dominerades av sin chefs starka och originella personlighet, men bakom honom hava särskilt framträtt arbetarpartiets stora organisatörer, Bevin och Herbert Morrison. Karaktären av systemskifte har understrukits vid de följande partiella rekonstruktionerna, varvid de gamla männen antingen helt lämnat kabinettet såsom Chamberlain, Caldecote och nu senast lord Halifax — den sistnämnde dock för att tillträda den utomordentligt viktiga ambassaden i Washington — eller överförts i de bakre linjerna som den duglige men impopuläre Sir John Anderson.

Mycket snart ställde sig för Churchill och hans män frågan, om man efter den franska kapitulationen skulle fortsätta kriget eller antaga ett tyskt fredsansbud. Detta kunde väntas lämna det brittiska imperiet ganska orört men innebära ett godtagande av det maktläge, som skapats av de tyska segrarna under april, maj och juni. Utåt har det förefallits, som om denna fråga knappast vållat något livligare meningsutbyte utan en ganska fullständig enighet rått om nödvändigheten att kämpa ut striden *to the bitter end*. Då det engelska kabinettet till största delen består av utpräglade realister, torde man böra antaga, att beslutet icke förestavats av ridderlig lust att slåss för fjädern i sin hatt utan att man efter kallblodig överblick av läget och dess möjligheter ansett kriget erbjuda bättre chanser än den fred, som stod att få.

Krigshändelserna under årets senare del hava tecknats i förra häftet av denna tidskrift. Det torde därför här räcka att erinra om att de tyska försöken i augusti och september att nedkämpa *the Royal Air Force* och därigenom skapa förutsättningarna för en invasion ledde till mycket svåra motgångar för det tyska flyget och måste uppgivas. I stället har man övergått till nattliga bombardemang i stor stil av vissa städer i deras helhet utan näm-

värd skillnad mellan s. k. krigsviktiga och andra mål. Denna krigsföring har kostat England åtskilliga liv och stora ekonomiska förluster men synes hittills icke hava påverkat det brittiska folkets utomordentligt höga krigsmoral eller vållat skador av avgörande betydelse för själva krigets gång. Större vikt torde man böra tillmäta den med ubåtar och flyg uppehållna blockaden av England, som medfört mycket omfattande tonnagesförstöring och möjligen i fortsättningen kan bliva av stor betydelse för krigets utgång. Om en invasion med tyska arméstyrkor numera ligger inom gränserna för det möjliga, torde vara uteslutet att avgöra. Den tyska krigsledningens skicklighet och handlingskraft stå över varje beröm, men å andra sidan har den engelska flottan med undantag av den norska episoden visat sig motsvara sitt gamla rykte, medan flyget hävdar en kvalitet, som i varje fall icke är det tyskas underlägsen. Och Churchill och hans män hava nu haft mer än ett halvt år på sig för att kring den räddade expeditionskåren och med ledning av erfarenheterna från Frankrike bygga upp en miljonarmé för hemlandets försvar. Deras energi och kompetens kunna ej bestridas.

Det har redan antytts, att Italiens insats vid Frankrikes krossande var ganska blygsam. Man har i Rom senare dels utlovat en erövring av Egypten och det murkna brittiska Medelhavsväldets raseri, dels i slutet av oktober utan känd anledning angripit Grekland. Krigshändelsernas utveckling på dessa fronter är väl bekant: grekerna synas allvarligt hota det italienska väldet i Albanien, och Grazianis invasionsarmé i Libyen har sett många av sina divisioner upprivna och kastats långt tillbaka över gränsen. Även den italienska flottan har lidit svåra motgångar och nödgats lämna motståndaren fritt spelrum ej blott i större delen av det egentliga Medelhavet utan även i södra delen av Adriatiska havet. För ögonblicket synes faktiskt Italiens välde i Afrika sväva i större fara än det brittiska i Medelhavet. Uttalanden av Mussolini och hans ledande medhjälpare liksom talrika personskiften tyda på att Italiens inre förhållanden erbjuda vissa orosämnen. Effektiv tysk hjälp har måst tillkallas.

Av största betydelse för den framtida utvecklingen av den stora kraftmätningen är, hur de mer eller mindre neutrala stormakterna och andra mer betydande stater komma att ställa sig. För *Ryssland* har året trots de inledande svåra motgångarna varit mycket gott och inbragt Karelen, Estland, Lettland, Litauen och Bessarabien utan andra offer än de från det finska kriget. Vänskapen med Tyskland synes alltjämt bestå, ehuru en del omständigheter efter

Molotovs mycket omskrivna Berlinbesök i november, främst den plötsliga avbeställningen av Bulgariens anslutning till axeln, antyda, att förhållandet är kyligare än för ett år sedan. Att den försiktiga Moskvapolitiken frivilligt skulle utsätta sig för risken av ett tyskt angrepp, så länge den tyska härsmakten i övrigt har fria händer på fastlandet, är dock högst osannolikt.

Japan har under året ånyo starkt närmat sig Tyskland, en kurs som understrukits genom den nya tremaktspaktens tillkomst i början på hösten. Ett autoritärt system har under furst Konoyes ledning införts i regeringen. Av Frankrikes katastrof har Tokio skyndat draga fördel genom att *de facto* göra Indokina till ett protektorat. Tentakler hava utsträckts mot Nederländska Indien. Men trots dessa stora framgångar och all denna imperialistiska aktivitet har mycket givits vid handen, att det alltjämt lika segslitna Kinakriget, där de lovande utsikterna trots den militära överlägsenheten förbytts i ganska tröstlösa, utgör en svår black om foten på den japanska utrikespolitiken. Betecknande är, att Churchill, som under sommarens svåra betryck såg sig tvungen att stänga den viktiga infartsvägen från Birma till Tjang-Kai-Sjeks välde, på hösten åter kunde öppna denna led utan att åskan ännu drabbat det förmättna Albion.

Året har sett banden mellan England och *U. S. A.* alltmer stärkas. Den amerikanska hjälpen i krigsmaterial är även officiellt den faktor, varpå de engelska segerförhoppningarna grundas. Trots en viss långsamhet i den amerikanska industrins mobilisering synes den bliva av allt större betydelse. Tydligt är också, att den amerikanska opinionen efter den första chocken vid det franska debåclet blivit alltmer utpräglat engelskvänlig och axelfientlig. Presidentvalet blev en stor seger för Roosevelt trots de svåra handicap, under vilka han ställde upp. Som nyomvald och med en troligen ganska gynnsamt stämd kongress synes presidenten hava helt andra möjligheter än förut att utveckla sin probritiska politik. Hans nyårstal präglades av en fiendskap mot axelmakterna, som mycket sällan eller aldrig förut uttryckts i ett statsöverhuvuds offentliga yttranden om makter, med vilka man formellt lever i fred. Så utpräglat som det amerikanska partitagan- det för England numera blivit, synes hänsynen till Amerikas egen säkerhet tvinga till en allt starkare aktivisering av hjälpen åt England, i den mån så kan befinnas nödvändigt. Endast den naturligtvis alltjämt tänkbara möjligheten av ett mycket snabbt britiskt sammanbrott, där den ökade hjälpen komme för sent, synes

kunna hejda denna utveckling. I alla andra fall bör man räkna med att hjälpen blir allt mer omfattande och mångsidig, dock i det längsta under undvikande av formliga krigshandlingar.

Spanien har hittills trots alla förljudanden om motsatsen hållit sig utanför kriget och underlåtit att söka erövra Gibraltar. Denna dess hållning torde bero på inrikespolitiska orosämnen och försörjningssvårigheter. Även *Turkiet* har trots starka påtryckningar av den oförtrutne von Papen hållit fast vid sin hittillsvarande politik såsom Englands icke-krigförande bundsförvant. Både Spanien och Turkiet torde uppfatta de senaste händelserna kring Medelhavet som bevis på den förda politikens riktighet och som varningar mot kursväxling.

Det nya året går in under en ovisshet, större än någonsin. Utsikterna till en snar fred förefalla mycket små, ty några för båda parterna godtagbara baser synas omöjliga att formulera. Sannolikheten tycks tala för ett mycket långvarigt krig. Den enda möjlighet, som finnes för ett snabbt slut, skulle vara en avgörande tysk seger under de närmaste månaderna. Krigsledningens utomordentliga duglighet och krigsmaktens höga standard göra, att en sådan händelseutveckling ingalunda är utesluten. Men åtminstone utifrån sett synas utsikterna därtill vara vida mindre nu än för ett halvår sedan. Skulle ej en invasion eller blockaden leda till en tysk seger före hösten, torde kriget kunna bli mycket långt, ty man har då svårt att se en möjlighet för någondera parten att inom överskådlig tid kunna framtvinga ett militärt avgörande. Okända faktorer finnas dock, såsom Tysklands oljeförsörjning, Italiens hållfasthet, Englands motståndskraft mot ubåtskrig samt naturligtvis ett invasionsförsök i Storbritannien — för att icke tala om de ovissa folkmoraliska påfrestningar, som krigets förlängning måste medföra. Det är uppenbart, att ett mycket långvarigt krig erbjuder stora faror för Rysslands starka maktillväxt på alla andra parter bekostnad. För de neutrala är det ett fruktansvärt dilemma — ett långt krig innebär hotet om en rysk hegemoni, en snar fred synes för närvarande blott tänkbar i en form, som troligen skulle innebära slutet på de små staternas både yttre och inre självständighet.

Det gångna året har varit fruktansvärt. Våldet har triumferat mer ohöljt, folkrätten och de mindre folkens rättigheter hava trampats mer hänsynslöst under fötterna än någonsin i modern tid. Dock har året erbjudit flere upplyftande moment av mänsk-

Torvald T:son Höjer

lig storhet — Finlands och Greklands hängivna och skickliga kamp för sin självständighet, det tyska folkets storslagna disciplin, ofervilja och duglighet i striden för sitt lands storhet och makt och, i viss mening kanske mest heroisk av allt, det engelska folkets underbara förmåga till samling och återhämtning efter de mest fruktansvärda missgrepp, uraktlåtenhetssynder och katastrofala motgångar. Den brittiska civilbefolkningens mod och uthållighet under svårare påfrestningar, än vad någon modern nation tillförenerne erfarit, är kanske det starkaste intryck, som det tilländalupna året lämnar.

För Sveriges del innebar det första halvåret en fruktansvärd påfrestning, men den stora katastrofen undgicks denna gång. Meningarna kunna vara delade om vissa punkter i den kurs, som förts. I stort sett råder dock en enighet om målen för vår politik, som vid sidan av den växande militära prestationsförmågan är vår största tillgång och den fastaste grunden för vårt hopp att kunna rida ut stormen även i framtiden. Finlands och Greklands lysande exempel å ena sidan, Norges och Rumäniens fruktansvärda öden å den andra visa, att endast en väg borde vara tänkbar, om vårt statliga oberoende och vår urgamla rättsordning på allvar skulle hotas.

Torvald T:son Höjer.